

Franciscus BARGIEŁ

ELIAE DOWNAROWICZ SJ (1625-1669)
DOCTRINA SOCIALIS
in ipsius opusculo «*Homo politicus seu civilis*» contenta

«Theologicis et Philosophicis doctrinis, ex ipsa Iuris et Iustitiae, nec non Prudentiae, aliarumque Virtutum Moralium Natura desumptis, compendiario illustratus et sub auspiciis Illustrissimi Domini D. Georgii de Lubomir L U B O M I R S K I, Comitis in Visnicz et Jaroslaw: Poloniarum Archimarschalci, et Regni Exercituum Ducis, nec non Generalis Cracoviae: et Casimiriensis, Olstinensis, Chmielnicensis, Nizinensis etc. etc. Capitanei. Publicae Disputantium concertationi propositus ab Alexandro J a s k m a n i c k i, sacrae Theologiae auditore. In Cardinalitio Hosiano Collegio Societatis Jesu. Anno ab Homine Deo nato. M.DC.LXIV [1664]. Brunsbergae, Typis Henrici Schultz».

En habes, Benevole Lector, plenum titulum libri, qui hic nostram movet attentionem (forma 29 x 18 cm, 4 + 2 + 46 paginae). Primum Auctoris biographia traditur, deinde de eiusdem operis dedicatione sermo est, postea vero ipsa eius politica et socialis doctrina explicatur et commentatur.

I. Vitae Auctoris curriculum

Elias Downarowicz natus est in regione Witebsk hodie in Alba Russia sita circa 1625 annum. Societatem Jesu ingressus est die 11 Julii anni 1642 et Vilnae [Vilnius in Lithuania] novitiatum peregit. Philosophiae studuit in Academia Vilnensi (1644-1647). Studiis theologicis Romae in Collegio Romano vacavit (1649-1653) ibidemque sacerdos est ordinatus anno 1652.

In Polonię reversus rhetoricae docuit in Collegio in Łomża (1648-1649), postea philosophiam in Academia Vilnensi (1654-1655). Incursio-

ne Svecica in Polonię durante, „Diluvium” apud Polonus nominata, emigrare est coactus et quidem profectus est primum Romam, postea alio. In terris exteris annis 1655-1661 mansit. Reverso in patriam theologiae scholasticae docendae munus commissum est ei una cum studiorum scholarumque praefecti officio Brunsbergae (1663-1665). Deinde praefectus studiorum fuit Pultoviae [Pułtusk] annis 1665-1668 et postea concionator in Nieśwież (1668-1669). Patrimonium suum Societati donavit.

Anno 1664 prelo edidit Brunsbergae philosophico-theologicum opusculum de quaestionibus politicis et socialibus: *Homo politicus seu civilis*.

Downarowicz obiit Vilnae 7 Novembris anni 1669¹.

II. Panegirica libri dedicatio

Quae textum doctrinalem praecedit et ad Georgium Lubomirski dirigitur verbis blandis adulatoriisque, qui maecenas electus inter permultos titulos ac dignitates ipsi attributos et in tenore tituli enumeratos, insuper „dux semper invictus” ac observandissimus patronus dicitur, tali optatione addita: „Vitam et Felicitatem precatur Alexander Jaskmanicki”, sacrae theologiae auditor, qui isto 1664 anno magnam habuit partem in publica disputatione Brunsbergae in Hosiano Collegio Societatis Jesu habita de excerptis ex opusculo *Homo politicus seu socialis* thesibus, quarum praecipuus fuit ille defendens istiusque dedicationis auctor.

III: Formalis aspectus libri, de quo agitur

Textusipse ad commentandum electus quodraginta sex (46) numerat paginas cum perangustis versibus parvulisque litteris. Tota doctrina viginti (20) continetur capitibus extensionis diversae a duabus ad undecim (2-11) paginas numerantibus. Textus iste numeratas quoque subdivisiones possidet variae magnitudinis – summatim centenario (100) numero inclusas.

Pars praecipua, seu doctrina in textu contenta

Doctrina in opusculo *Homo politicus seu civilis* contenta exponitur hic „per singula capita”, ut dici solet, quae 20 numeranur. Capita in

¹ Cf. prae aliis: *Słownik polskich teologów katolickich*, t. 1, Warszawa 1981, p. 416-417 (L. Grzebień); *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy, 1564-1995*, opr. L. Grzebień, Kraków 1996, p. 130 (in primo opere amplam invenies bibliographiam).

partes minores dividuntur, quae simul sumptae sunt 100. In singulis variae quaestiones accuratius explicantur et annotantur.

Caput I: *De virtutibus in communi, quatenus convenientibus homini, et necessariis eidem*

1/1: In quo praeprimis asseritur hominem a Deo creatum ex benevolentia, et quidem sui ipsius gratia, ex natura sua esse capacem propriae perfectae felicitatis et beatitudinis. Quam tamen ipse solus obtinere nequit. Indiget igitur auxilio et consortio aliorum sibi similium ad finem hunc obtinendum. Quare ex natura ipsi convenit, „ut sit animal civile et ad convictum aptum”, ut docet Aristoteles lib. 9 *Moralium ad Nicom.* cap. 9. Consequenter convenit eidem, ut sit locutivus, non mutus et solitarius sicut animalia irrationalia.

1/2: Homini ex natura sua sociali etiam convenit, ut bonis moribus rectisque affectuum suorum ac passionum ordinationibus instructus sit. Et „Philosopho” teste in homine de facto dantur virtutes morales felicitati eiusdem in sociali cum aliis vita peragenda servientes. Dixit enim: „absurdum est, ut hominem animal politicum et sociale, felicitatis et probitatis capacem, solitarium esse faciamus”.

Virtutes autem concipit ille tamquam consuetudines nos habiles reddentes, promptos et expeditos ad operandum iuxta rationem, sicut ipse locutus est: „Optimus potentiae rationalis habitus ipsius virtus est”. Habitum autem inclinantes ad actus bonos circa obiecta creata et rectum creaturarum usum vocantur virtutes morales, distinctae a virtutibus theologicis, quae nos recte disponunt ad Deum a nobis cognoscendum, intendendum amandumque ad obtinendam in Eo nostram beatitudinem. Dari utrasque has virtutes, tum a priori constat, tum a posteriori, per experientiam cotidianam.

1/3: Praeter virtutes naturales, actum similium repetitione acquisitas, supernaturales etiam dantur, a Deo infusae. Quarum priores „dant facilius posse”, alterae vero „dant simpliciter posse”. Quae distinctio longe lateque explicatur exemplis adhibitis.

1/4: Ad vitam socialem recte agendam necessariae sunt et sufficiunt quattuor virtutes morales ipsa natura humana suadente nec non auctoritate Doctorum Sanctorumque Patrum. Quae autem sunt ac vocantur cardinales: Temperantia, Iustitia, Prudentia, Fortitudo. Prudentia in intellectu residet perficiens illum ad recte de rebus iudicandum. Iustitia voluntatem perficit disponitque illam ad rectum ordinem servandum cum aliis, unicuique tribuendo quod suum est. Temperantia appetitum concupiscibilem perficit, illius motus irrationalis temperando. Fortitudo demum appetitum irascibilem (iram) perficit, resistendo motibus tendentiisque contra rationis dictamen ac firmando

contra periculorum timorem. Quae quattuor virtutes morales cardinales vocantur, quia ad illas omnes reliquae virtutes reduci possunt, ut fecit hoc Cicero in sua *Rhetorica*.

1/5: Virtutum autem qua talium est hominem perficere in suis actionibus, quae ad convenientem finem assequendum diriguntur ac ducunt. Sic docent Augustinus, Aquinata, Aristoteles.

1/6: Maximae prae omnibus aliis perfectionis est homo seu natura rationalis. Ille anim plures ac perfectiores prae aliis actus operatur, ut patet in tot inventis effectisque artium ac scientiarum, operum intellectus voluntatisque, quae sunt universales potentiae. „Intellectum posse fieri omnia” – dixit Stagirita. Similiter quoque voluntas. Unde istae potentiae ex natura sua dominativae sunt super omnem reliquam creaturam. Ergo – Philosophus docet – naturaliter imperare debent illi homines, qui magis intellectu pollut: „Sapientis est enim ordinare” seu regere, regnare. Illi vero, qui minus intellectu valent, debent esse naturaliter servi, aliorum mandata exsequentes.

1/7: Hominibus innatum est, ut a notioribus sibi progrediamur ad ea cognoscenda, quae ita non sunt nota. In cognitionis humanae processu, ut Aristoteles docet in *Physicorum* libro, „universalia esse nobis notiora et facilitiora cognitu”, quam particularia et singularia, proinde ab illis progrediendum est in doctrinis assequendis tradendisque aliis ad particularia et magis propria quarumlibet rerum indaganda. Hac via quoque auctor noster in articulis sequentibus graditur.

Caput II: Insinuantur aliqua circa Prudentiam

1/8: Hominem rectum et iustum, itaque virum bonum, principaliter facit Prudentia. Perficit enim principalem naturae rationalis potentiam, recte disponendo intellectum in sua tendentia ad finem proprium ac ipsum perficiendo quoad omnes virtutes, morales praesertim, quarum est apta ad finem assequendum media procurare. Ad prudentiam pertinet tale medium in ipsis virtutibus moralibus invenire nec non virtutis rationem ab omni excessu vel defectu determinare.

2/9: Prudentia humana hominis est perfectiva ad bonum ipsius solius, sed etiam ad bonum commune ac multitudinis regimen. Secus non esset virtus, quia et rectae rationi et charitati contrairet, bonum enim commune melius est, quam quodcumque bonum unius.

3/10: Prudentia in specie multiplex est. Prima ad rectam dirigitur ordinationem circa bonum proprium et prudentia simpliciter vocatur. Altera multitudinem respicit eiusque regimen et diversas denominations sortiri potest dependenter a quantitate (magnitudine) multitudinis, cui bono prospicit. Et quidem oeconomica appellatur, quae familiae bonum curat, civilis – si civitatis bonum prospicit et politica, quae regni

bono consultit. Insuper alia est prudentia militaris, alia – mercatoria etc. Politica prudentia despescit quoque in prudentiam principis estque quadruplex: directiva, administrativa, legislativa et iudicialis, et in subditorum prudentiam executivam vel oboedentialem.

4/11: Quilibet homo ut prudens esse possit, intelligentia bona et memoria pollere debet nec non docilitate parata ex aliorum dictis vel scriptis suam haurire eruditionem de rebus sibi ignotis.

5/12: Ex s. Thomae mente homo vere prudens „sollicitus et citus” sit oportet: sollicitus de rebus considerandis ac citus in inveniendo, quid de facto opus sit, ut sic rectam inveniat agendi rationem sitque sui finis providens in omni negotio et operatione iuxta vetus adagium imperativum: „Quidquid agis prudenter age et respice finem”. „Impossibile est prudentem esse et non eundem bonum” – sic Philosophus in 6 libro *Ethicae*. Quod dictum s. Thomas explicat de prudentia, quae ad ultimum totius vitae humanae finem adipiscendum refertur ac ordinatur quaeque proprie in peccatoribus non invenitur, sed in iustis solummodo.

6/13: Peccatores monentur et invitantur ad „novissima hominis” consideranda, ut veram assequantur prudentiam, Scriptura teste: „In omnibus operibus tuis memorare novissima tua et in aeternum non peccabis”. Idipsum Romanus Sapiens docebat in Epistula ad Lucullum: „Nullius rei tam necessaria est meditatio quam mortis sua”. Et iterum: „Egregia res est mortem condiscere...” Providentia ultimi sui finis est ergo principalis verae prudentiae actus.

Caput III: De natura iuris proprietatis, quod est obiectum iustitiae particularis

1/14: Praecipuum hominis politici bonum est ipsius ius circa aliquid, et quidem tale ius, per quod directe et immediate ac intrinsece res aliqua dicitur sua cuiusque, quod proprietatis ius nominatur.

Quod ius a Lugone [Juan de Lugo SJ] definitur: „Praelatio quaedam moralis, qua hic homo praefertur moraliter aliis in rei usu propter peculiarem connexionem, quam res habet cum illo”. Definitio haec tamen non est sufficiens ad plenam iuris proprietatis explicationem, a quo iustitia particularis provenit ac specificatur.

2/15: Ius proprietatis est proprium naturae rationalis et liberae. Ideoque melius definiri potest: „libera et legitima potestas de re aliqua disponendi, directe et principaliter ordinata in utilitatem ipsius subiecti, cui inest”. Ius proprietatis distinguitur itaque a iure iurisdictionis, quod potestatem disponendi circa personas importat.

3/16: Sicut ius proprietatis ordinatur directe in utilitatem subiecti, cui inest, ita ius iurisdictionis principaliter ordinatur in alienam

felicitatem seu personarum iurisdictioni alicuius subiectarum et non ipsius iurisdictionem habentis.

4/17: Res iure proprietatis habitae *suae* dicuntur sensu strictissimo ac exclusivo et non tali prout personae etiam nominantur *suae*, vg. suus pater, frater, amicus, socius et ita porro, id est sunt illae devinctae utilitati *suae* solius possidentis.

Caput IV: *Explicantur connexio iurium praedictorum, constitutiva illorum, et dependentia eorundem a Iure Divino, et diversa obligatio iuris ab omni alia obligatione in conscientia*

1/18: Homini iurisdictionem habenti simul ius proprietatis competit, quia haec iura inseparabilia sunt ex parte subiecti, cui insunt, ac essentialiter a se mutuo dependent.

2/19: Ius proprietatis formaliter constituitur cognitione et acceptatione sibi favorem legis pro aliqua re alicui concessa ab eodem, qui illum favorem accipit. Favores enim invitis non conferuntur.

3/20: Humana iura vim habent alios obligandi in conscientia seu eos necessitandi, ut illa iura non laedant et laesa reparent. Quae obligandi vis a concursu provenit Iuris Divini cum iure humano.

Caput V: *De divisione iuris proprietatis ex parte principii et distinctione iuris Dei in creaturas a iuribus earum*

1/21: Humanum ius proprietatis, qua creatum, specie differt a Iure Divino, a Dei Creatoris dominio in suas creatureas, in quo ius proprietatis cum iure iurisdictionis miscetur, estque immunis ab omni imperfectione in humanis iuribus implicata.

2/22: Hominibus multiplicita proprietatis iura conveniunt. Ius vero divinum duplex datur: naturale: Decalogi praecepta, et positivum, libere a Deo promulgatum in sua revelatione Sacrae Scriptura, vg. de sacramentorum constitutione et usu.

3/23: Ius quoque humanum est duplex: aliud positivum dicitur, aliud naturale. Primum e libero hominum placito obligat, vg. ieunii lex; naturale independens est a humana libertate, sed ex ipsa hominis natura emanat, vg. ius ad bonam apud alios aestimationem. Itaque iudicium temerarium de aliquo est contra ius naturae.

4/24: In iudicii temerarii materia quattuor documenta tenenda sunt: 1-um: iudicium temerarium de gravi proximi peccato est grave iniustitiae peccatum; 2-um: suspicio alterius peccati, etiam gravissimi, si cum voluntate amplius inquirendi coniungitur, est peccatum leve, non grave; 3-um: dubia in meliorem partem interpretanda sunt; 4-um: iudicium temerarium de gravi proximi peccato secumfert gravem restituendi obligationem.

5/25: Inter humana iura dantur: ius gentium – apud plerasque gentes vigens, canonicum Ecclesiae ius, civile seu caesareum ius, quae iura mutationibus subiacent, secus ius naturale absolute immutabile.

Caput VI: *De divisione iurium ex parte subiecti, Paterni scilicet, Dominativi et Oeconomici*

1/26: Societas humana variis hominum statibus constat, ad quos regendos convenientia postulantur iura. Et quidem oeconomicum ius pro matrimonio iunctis, ius paternum pro familiis, parentibus filiisque, ius herile seu dominativum pro dominis ac servis. Quae iura specie differunt a iure proprietatis et iurisdictionis, vel ex illis quodammodo miscentur.

2/27: Supradicta iura accuratius explicantur et praesertim ius oeconomicum in matrimonio vigens quoad bona materialia viri mariti et mulieris uxoris.

3/28: Late explicatur differentia specifica inter alicuius hominis iura, quatenus ille est simul homo princeps et homo pater et homo dominus.

4/29: Idipsum amplius declaratur auctoritatum opinionibus.

Caput VII: *De natura, proprietate et speciebus iustitiae particularis*

1/30: Iustitiae acceptiones sunt variae. Proprie et stricte iustitia particularis dicitur et proprietatis alterius ius respicit, qua „voluntas ius suum unicuique tribuendi” eique non nocendi.

2/31: Ius proprietatis observandum est iuxta proportionis aequalitatem ac boni communis exigentias.

3/32: Iustitia particularis est vel commutativa vel distributiva, quae specie distinguuntur. Quarum prima unicuique tribuit ius adaequate suum distributive et seorsim. Altera vero tribuit ius partim collective et indivisim cum aliis, partim distributive et seorsim suum.

4/33: S. Thomas docet „iustitiam distributivam directivam esse communitatis ad personas privatas et ordinativam boni communis. Iustitiam vero commutativam esse directivam personae privatae ad personam privatam et ordinativam boni particularis”. Ad iustitiam distributivam per se officia publica pertinent, quae inservire debent tam communitatis utilitati, quam etiam eorum utilitati, qui illa possident.

Caput VIII: *De subiectis capacibus vel incapacibus iustitiae particularis*

1/34: Iustitia particularis moralem obligationem alteri involvit. Qua de causa iustitia particularis Deo repugnat, praesertim commutativa.

2/35: Iustitia quoque distributiva repugnat Deo, qua Absoluto Enti Dominoque omnium.

3/36: Supradicta confirmantur textibus biblicis et ex operibus Thomae Aquinatis desumptis.

4/37: Supra copta explanatio continuatur ulterius.

5/38: Deo sola iustitia legalis inesse potest, quae nullam involvit imperfectionem et unice bono communi prospicit, sicuti et omnium singulorum.

6/39: Variis rationibus ostenditur moralem obligationem ex iustitia erga homines in Deo non dari.

7/40: Respectu Dei homo nequit esse iustus iustitia particulari propter diversitatem entitativam Deum inter et hominem.

Caput IX: Confertur iustitia particularis cum aliis virtutibus, quoad earum inter se differentias ex parte motivi earumdem

1/41: Homo ex iustitiae particularis operans motivo seu alterius iuris proprietatis specificie differt ab omni alio, quomodolibet virtuose, theologiche aut moraliter operante. Aliis verbis motivi ratione ab iustitia omnes aliae diversificantur virtutes, theologicae et morales, cardinales ac ipsis subiectae.

2/42: Explicatur discrimen inter iustitiam et tales virtutes, ut oboedientia – Deo et hominibus, religio, charitas...

3/43: Respondetur ad quaestionem, quomodo habeat se ad iustitiam poenitentia pro peccatis offensisque alicui illatis?

4/44: Homines iustitiam vindicativam exercentes ac delicta humana punientes, non agunt ex iustitia particulari.

5/45: Homo legaliter iustus specie differt ab illo, qui particulari iustitia tenetur. Iustitia legalis aliquem facit bonum civem et iustitia particularis bonum virum.

6/46: Accuratus explicatur dictum discrimen inter hominem iustum legaliter et iustum particulariter ac iustificatur.

7/47: „Unum et plura non differunt specie” – sic dicit notum adagium, quod relate ad varias iustitiae species explanatur.

Caput X: Comparatur iustitia particularis cum aliis virtutibus quoad communes alias et speciales proprietates ipsarum

1/48: Homo particulariter iustus cum homine temperante et forti hoc habet commune, quod varias habent partes subiectivas et potestativas harum suarum virtutum, qua cardinalium. Integrantes iustitiae partes sunt duae: „facere bonum et declinare a malo”. Partes subiectivae temperantiae sunt quattuor: abstinentia, castitas, sobrietas et pudicitia,

partes autem potestativae eiusdem sex sunt: continentia, humilitas, mansuetudo, clementia, et modestia morum ac cultus. Fortitudinis vero potestativae partes a s. Thoma quattuor ponuntur: magnanimitas, magnificentia, patientia, perseverantia.

2/49: Superior quaestio accuratius explanatur Thomae Aquinatis doctrina. Deinde sermo est de vitiis eisden virtutibus oppositis, scilicet temperantiae et fortitudini, quarum primae opponitur intemperantia ac stupor, alteri vero timiditas, ignavia, intimiditas et audacia seu temeritas.

3/50: Operanti ex iustitia particulari convenit, ut rei medium respiciat, non autem operanti fortiter aut temperanter. Explicatur, cur ita esse oportet.

4/51: Iustitia particularis aequalitatis lege regitur, praesertim in debitibus reddendis, nec superadditiones postulat.

5/52: Iustitiae particularis est proprium, ut in oppositorum medio non consistat, vg. inter damnum et lucrum, sed unicum solum habet vitium, quod est iniustitia, continens in se utrumque, damnum et lucrum: Secus est in aliis virtutibus.

Caput XI: Confertur iustitia particularis cum aliis virtutibus quoad propriam et specialem at immediatam et proximam materiam

1/53: Specialis materia iustitiae particularis operantisque ex ipsa sunt operationes ad alterum, quae ius suum ipsi reddunt. Quae operationes faciles non sunt quia amori proprio seu sui ipsius oppositae ideoque virtute ipsas facilitante indigent seu iustitia particulari.

2/54: Homini temperanti ut materia specialis attribuuntur passiones appetitus concupiscibilis, sicut viri fortis materia specialis sunt passiones irascibilis appetitus, quae ab istis virtutibus, temperantia et fortitudine, superandae sunt.

3/55: Homo alicuius virtutis actum exercens concipit simul propositum de resistentia facienda alicui eius contrario, vg. passioni. Ita iustitia cohibere debet appetitum nimiae suae libertatis praeminentiaeque prae aliis, indirecte autem avaritiam, iram, superbiam, timorem aliaque vitia.

4/56: Iustitiae particulari minime obstat liberalitas hominis, secus avaritiam vel prodigalitatem.

5/57: Materia specialis iustitiae omnis generis: particularis, commutativa, distributiva, operationes sunt ad alterum directae variisque modis exercitiae.

Caput XII: De materia remota commutativa et distributiva iustitiae

1/58: Pro iustitia commutativa talis materia sunt tria genera bonorum: res pecuniariae, bona honoris et famae atque bona salutis corporis animaeque.

2/59: Iniuria homini illata in aliquo eius bono bonis alius generis reparari nequit, sed eiusdem solum, nisi iudex aliter decernat.

3/60: Materia remota iustitiae distributivae officia sunt publica cum iurisdictionis iure.

4/61: Evolvitur quaestio de emolumentis stipendiisque iustis dandis pro exercitis officiis publicis.

5/62: Continuatur antecedens thema speciali cum attentione iniusti iudicis pecuniam accipientis pro iniusta sententia lata vel ferenda. De qualificatione morali talis procedendi modi disputatur apud auctores.

Caput XIII: *Ostenditur, quarum commutationum et distributionum sint capaces praedictae materiae remotae iustitiarum praemissarum*

1/63: Princeps contra iustitiam distributivam peccat, si in officiorum distributione dignorem ad officium gerendum praetermittit, qui agendi modus personarum acceptio dicitur.

2/64: Prosequitur istius iniquitatis explicatio atque demonstratio.

3/65: Homo ad aliquod officium publicum dignior intelligitur ille homo, qui aptior est ad illud administrandum cum utilitate boni communis totiusque communitatis atque absque civitatis eiusque civium nocumentis. Dignioris praetermissio ad compensandum ipsi damnum illatum obligat.

4/66: Ut rerum commutations iustae sint, adesse debet aequalitas inter datum et acceptum. Ex huius aequalitatis defectu iniusta est commutatio rerum spiritualium pro materialibus – estque simoniae peccatum. Insuper stipendorum missalium quaestio investigatur et illustratur.

5/67: Contractus usurarii iniusti sunt ob aequalitatis defectum inter datum et acceptum. Usura est ergo prohibita legibus divinis ac humanais, ecclesiasticis potissimum.

6/68: Eadem thesis amplius declaratur argumentisque demonstratur. Explicantur quoque talia instituta ut „montes pietatis, cambium, census, depositum”.

Caput XIV: *Colligitur quem gradum perfectionis et conspicuitatis obtineat inter virtutes alias iustitia particularis*

1/69: Iustitia est virtus moralis ad alterum ordinata, ideo est perfectior virtutibus, quae ad alterum non sunt, sed ad seipsum, estque difficilior ab ipsis, ideo magis conspicua, quod exemplis ostenditur.

2/70: Idem dicendum est de religione, oboedientia, misericordia, iustitia legali, quae perfectione ac difficultate superant iustitiam particularem. Quod Aquinatis textibus ostenditur.

3/71: Iustitia particularis omnibus aliis virtutibus ad alterum magis est conspicua.

4/72: Conspicuitatem internam iustitiae non necessario sequitur eius in foro externo seu publico agnitione.

Caput XV: *Proponitur prima infra Deum origo omnium iurium, legum et obligationum in conscientia humanarum*

1/73: Post Deum prima origo radixque omnis obligationis in conscientia omnisque legis unanimis est consensus hominum in suam felicitatem conspirantium. Ille consensus etiam est origo iuris proprietatis particularis seu divisionis rerum ac iurium ad unum quemque pertinenter certis condicionibus.

2/74: Licet homini suam proprietatem sua industria suoque labore augere, sed cum contributione ad bonum commune et non contra illud, cum eius detimento damnoque, vg. per faeneratitiam artem. Licitum est ditescere per agriculturam, pastoritiam, mercaturam artemque venatoriam, piscatoriam, fossoriam, fabrilem alias generis communis bono servientem eique non nocentem.

3/75: Bona absolute ad felicitatem obtinendam necessaria sunt eo ipso propria seu nostra iure proprietatis non renuntiabili. Talia sunt: bona fama, bonum nomen, vera rerum cognitio...

4/76: „Scienti et volenti non fit iniuria“. Adagium hoc valet in iis liberis actibus renuntiationibusve, quae non sunt contra ultimum hominis finem seu felicitatis assequendae desiderium.

Caput XVI: *Inferuntur aliqua ex dictis de ultima radice omnis restituendi obligationis ratione rei acceptae vel iniustae acceptio*

1/77: Ex universalis consensu iniuriosa actio in conscientia obligat ad iuris laesi reparationem ad pacem communem servandam.

2/78: Non datur in conscientia obligatio ad damni inculpabiliter illati reparationem, nisi iudex aliter statuerit. Quod quoque valet de damnis a rebus inanimatis ac brutis illatis.

3/79: Non datur obligatio in conscientia damnum reparandi illatum per veniale actionem ex deliberationis defectu vel per actionem plene indeliberatam.

Caput XVII: *Ex dictis in duplice capite praecedente deducuntur quaedam alia de damno existimato et per parvas laesiones illato*

1/80: Damnum maius illatum, quam a damnificatore intentum erat, ad reparationem obligat in mensura intenta et non eventum totum.

2/81: Idipsum ulterius movetur pleniusque declaratur et probatur.

3/82: Damnum per repetitas parvas laesiones veniales illatum resarciri debet in sua totalitate et quidem sub peccato letali, quia tales iteratae laesiones ad earum summam coalescunt.

4/83: Damnum grave illatum ad reparandum obligat letaliter.

5/84: Etiam damna communitati illata sunt reparanda.

6/85: Homines multi alteri vel communitati nocentes levibus laesionibus, unde magnum exsurgit damnum, singuli letaliter peccant et sub gravi ad totius damni reparationem tenentur, si deliberate in hoc malo opere concurrunt invicem. Si vero mutuus concursus deest, peccatum est leve levisque restituendi obligatio.

Caput XVIII: Innuuntur ex praemissis aliqua de restitutione generatim

1/86: „Quod tibi non vis, alteri ne feceris”. Quod dictum restitutionem quoque suadet ac praecipit seu iuris laesi reparationem. Quae obligatio ex iniusta rei acceptance provenit. Restituenda est autem ipsa res cum omnibus suis fructibus naturalibus et non cum illis, quae industria propria sunt obtenti.

2/87: „Nemini debet nocere iniquitas alterius in rebus absolute suis”. Restituendum est igitur omne lucrum cessans et damnum emergens, ex furto vg., secundum prudentem aestimationem.

3/88: Plurium ad damnum cooperantium ad reparationem totius damni tenentur singuli moraliter vel physice cooperantes.

4/89: Plures alteri nocentes ad restituendum obligantur certo ordine, primo loco positive in damnum influentes et secundo loco, istis deficien- tibus, qui negative in illud influxerunt. Varii sunt modi cooperationis, scilicet: iussio, consilium, consensus, palpo, participans, recursus, mutus, non obstans, non manifestans.

5/90: Homo pluribus debens prius certa debita solvere debet. Incerta debita restitui debent possuntque vel pauperibus vel piis locis seu causis, et si absque iniustitia iniuriaque contracta sunt, possunt a debitore retineri sibique appropriari.

6/91: Non sufficit partem debiti restituere pro toto debito, nisi debitor eadem consentiente.

7/92: Quod accuratius explicatur restringendo tamen quaestionem ad pecuniaria debita, non item moralia, ut damna in honore.

8/93: Restituendi obligatio debitorem pro semper tenet, sed etiam expleri potest mediate per alium et non necessario immediate per seipsum.

Caput XIX: *De iniustitia opposita iustitiae particulari*

1/94: Homo iniustus dicitur ab iniustitiae habitu, qui est vitium specie distinctum ab aliis vitiis. Cuius peccaminositas potest esse letalis vel venialis dependenter vg. a materiae gravitate.

2/95: Similis materiae parvitas in re venerea non datur, in peccatis impuris turpibusque, ibi enim consentiendi periculum inducitur atque graviter peccandi.

3/96: Discrimen inter mortale et veniale peccatum declaratur. Primum amicitiam cum Deo ac hominibus dissolvit, alterum eam solum minuit. In rebus pecuniariis diurni laboris pretium quantitatem constituit gravem, gravi peccato subiectam seu gravem iniustitiam.

Caput XX: *Insinuantur aliqua de condicione dominorum et natura dominiorum*

1/97: Homo qui dominus aut princeps dicitur quoad sua bona ac iura eiusdem est condicionis sicut homo privatus. Ita est quoque in iustitiae particularis campo quoad peccati gravitatem.

2/98: Supradictae enuntiationes uberius explicantur et probantur.

3/99: Dominium definitur: „ius perfecte disponendi de re corporali, nisi lege prohibetur”. Quod in gradu suae perfectionis variari potest. Dominia imperfecta sunt feudum ac emphyteusis.

4/100: Plures homines nequeunt esse plene simul ac semel domini eiusdem rei in solidum. In donationis actu rei donatae dominium a donatore ad donatarium transit.

V. Conclusiones

Supra descriptum ac synthetice expositum opusculum non est stricte philosophicum aut proprie theologicum, sed ex utroque argumento compositum et quidem magis theologicum quam philosophicum videtur, insuper non est proprie et stricte „scientificum”, sed populari potius forma scriptum.

Si doctrina ibi sparsa inspicitur, ad scholasticam late sumptam pertinet, tamen absque methodico ipsius apparatu, ac syllogistico modo argumentandi. Propositiones suas saepe ex auctoritate demonstrat sive biblica Scripturae sacrae, sive illustrium auctorum, praecipue trium: Aristotelis, Augustini et Thomae Aquinatis, ad quos eorumque opera nominativum non semel recurrat. Ex iis copiose haurit, sive quasdam enuntiationes citans, sive ad illa simpliciter provocans, sive illorum fundamento nisus, proprias sententias statuens.

Plurima eius argumenta simplicis sunt structuae, saepe demonstratio thesis fit per „quia”, aliquando ex experientia usuque communi ra-

tiones probantes desumuntur atque exemplis illustrantur ac comprobantur.

Lingua Latina, qua *Homo politicus seu civilis* scriptus publicatusque est, nimis difficilis non est, immo in lectura sat facilis – pro linguae Latinae perito, etsi vocabulis abundat novae quoque significationis, neologismis multisque expressionibus comprehensionem intelligentiamque argumenti tractati facilitantibus.

Hisce aliisque etiam fortasse defectibus non obstantibus *Homo politicus seu civilis* Eliae Downarowicz, ratione praesertim doctrinae socialis in ipso contentae, dignus videtur, qui nunc temporis etiam generalem saltem cognitionem publicationemque acquirat.

Franciszek BARGIEŁ

FILOZOFIA SPOŁECZNA ELIASZA DOWNAROWICZA SJ (1625-1669)

Streszczenie

Jest to łacińskie streszczenie 52-stronicowego druku wydanego w Braniewie, ówczesnej Brunsberdze, w 1664 roku w języku łacińskim pod tytułem *Homo politicus seu civilis*. Autorem dziełka jest Eliasz Downarowicz SJ, a treść dotyczy zagadnień społecznych.

Tekst jest napisany łaciną piękną, przystępna, łatwą w czytaniu i rozumieniu, choć o prze bogatym słownictwie, ale drukiem w czytaniu niewygodnym, bo zbyt drobnym i zagęszczonym.

To XVII-wieczne dziełko zaleca szczególnie treść z dziedziny społecznej, wielowymiarowej, nadal i wciąż aktualna, dziś nie mniej, a może nawet bardziej niż wówczas, gdy je napisano i opublikowano.

Jest to dokument ówczesnej mentalności społecznej, również i z tego właśnie tytułu godzien i wart zapoznania się z nim, choćby w skrótnym opisie sprawozdawczym.

Temu właśnie celowi pragnie powyższe łacińskie streszczenie druku Eliasza Downarowicza SJ *Homo politicus seu civilis* w „Forum Philosophicum” dla jego czytelników obeznanych w jakiejś mierze z językiem łacińskim.

Obszernie na temat tego dziełka piszę w „Roczniku Wydziału Filozoficznego Ignatianum”, t. 11: 2004-2005.